

ТЕНДЕНЦІЇ РІВНЯ ЖИТТЯ: ОЦІНКА З ПОЗИЦІЇ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ

Каргальська Аліна Родіонівна

студентка,

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Рівень життя є тим показником, що дозволяє оцінити досягнутий добробут населення країни. Добробут залежить від загального економічного зростання і того, яким чином відбувається його розподіл між різними групами населення: економічно активними і неактивними членами суспільства, від тієї відправної точки, від якої мають відштовхуватись органи державної влади при наданні соціальної підтримки. Такою відправною точкою в Україні є прожитковий мінімум. До його рівня рівняють заробітну плату, пенсійні виплати, соціальної допомоги тощо.

Насправді виміряти рівень життя складно, оскільки це багатогранна категорія, яка не вимірюється лише рівнем доходів; залежить від багатьох факторів, в тому числі і від особистого (суб'єктивного) сприйняття. Але рівень доходів має першочергове значення, через те, що його збільшення надає змогу задовольняти потреби не на межі фізичного виживання.

Коли вимірюється рівень доходів у співвідношенні до прожиткового мінімуму, який через особливості його розрахунку і величини в Україні є скоріше межею фізичного виживання, то таким чином вимірюємо низький рівень життя або бідність.

Україна має прагнути до гідного рівня життя, до добробуту населення. Починати потрібно з відвертого визнання владою позначки, рівня доходу, за якого людина може гідно існувати в умовах сьогодення в даній країні. І саме цю позначку ставити собі за мету в соціально-економічній політиці держави.

Передумовою зростання добробуту населення є економічне зростання, яке вимірюється зростанням ВВП.

До війни, номінальний ВВП України на душу населення зріс у 4,5 рази (з 2010 по 2021 рр.), а за 3 роки війни (2022–2024 рр.). – в 1,6 разів. За 2010–2024 рр. номінальний ВВП на душу населення зріс у 7,5 разів (табл. 1).

При цьому номінальний ВВП на душу населення, виміряний в дол. США, за цей же період збільшився в 1,4 рази. Такі значні розбіжності пояснюються тим, що на цей період спостереження припало двократне значне знецінення національної валюти (у 2014 р. з 8 грн. до 24 грн., і у

2024 р. з 24 грн. до 42 грн.). Номінальний ВВП, виміряний у гривні, на душу населення у 2024 р., розраховано самостійно, виходячи із номінального ВВП та кількості населення 35 млн. осіб (офіційних даних щодо кількості населення після 2022 р. відсутні).

Таблиця 1

Основні показники рівня доходів та соціальних гарантій для працюючих і працездатних осіб у 2011–2025 рр.

Показник	Грудень 2011 р.	Грудень 2021 р.	Відхи- лення 2021/ 2011, %	Серпень 2025р.	Відхи- лення 2025/ 2021, %	Відхи- лення 2011– 2025, %
Номінальний ВВП на душу населення, грн	28813,9	131907	457	218818*	165	759
Номінальний ВВП на душу населення, дол. США	3656,7	4775,9	130,6	5389,5	112,8	147,4
Середня заробітна плата, грн	3054	17453	571,4	25911	148,4	848,4
Мінімальна заробітна плата, грн.	1004	6500	647	8000	123,0	796,8
Співвідношення середньої і мінімальної заробітної плати	3,0	2,68	–	3,2	–	–
Прожитковий мінімум на одну особу працездатного віку (ПМ)	1073	2481	231	3028	122	282
Співвідношення мінімальної заробітної плати і ПМ	0,93	2,62	–	2,64	–	–
Фактичний розмір ПМ на одну працездатну особу з урахуванням податків (за даними Мінсоцполітики)	1162,45	5128	441	11464,27	223,5	986,2
Співвідношення мінімальної заробітної плати і фактичного ПМ	0,86	1,26	–	0,69	–	–

*дані за 2024 р.

З даних таблиці 1 видно, що номінальний ВВП на душу населення, виражений в доларах США, за період 2011 – 2025 рр. зріз на майже 50%, середня заробітна плата за цей же період зросла на майже 750%, мінімальна заробітна плата на майже 700%, а прожитковий мінімум – на 180%. Для дослідження взято саме такий період, бо саме у липні-серпні 2025 р. Державна служба статистики України поновила публікацію даних по середній заробітній платі, офіційна інформація по якій була відсутня з лютого 2022 р.

За період спостереження з 2011 р. по 2025 рр. видно, що співвідношення між середньою і мінімальною заробітною платою залишається близько трьох разів, хоча у 2025 р. розрив збільшився з 2,7 у 2021 р. до 3,2 у 2025 р., а співвідношення між мінімальною заробітною платою прожитковим мінімумом у 2021–2025 рр. залишається в межах 2,6.

Порівняємо дані з фактичним розміром прожиткового мінімуму, який надається Міністерством соціальної політики України. У 2025 р., порівняно з 2011 р., фактичний розмір прожиткового мінімуму зріс на 886% [1]. Розрахувавши співвідношення між мінімальною заробітною платою і фактичним розміром прожиткового мінімуму у 2025 р. бачимо, що воно складає 0,69, тобто фактично мінімальна заробітна плата менше фактичного розміру прожиткового мінімуму на 30%.

Такий розмір мінімальної заробітної плати свідчить, по-перше, про бідність серед працюючих людей, тобто праця не позбавляє від ризику бідності, а по-друге, про збільшення розриву між низькооплачуваними та високооплачуваними працівниками, посилення соціальної диференціації між працівниками приватного сектору і працівниками бюджетних установ.

Розглянемо наскільки поширеною серед працівників є мінімальна заробітна плата. За даними звіту Пенсійного фонду України, у 2024 р. із 8,8 млн. найманих працівників 1,04 млн. отримували заробітну плату на рівні мінімальної, що становить 12% від усіх працівників [3, с. 14]. Станом на грудень 2024 р. 28,5% найманих працівників отримують заробітну плату менше 10 тис. грн., тобто менше фактичного розміру прожиткового мінімуму (11,4 тис. грн.) [3, с. 15].

Щодо доходів інших категорій населення, то розглянемо доходи людей, що отримують пенсійні виплати. Так, за даними звітів Пенсійного фонду України за 2022 та 2024 рр., питома вага пенсіонерів, що отримують виплати до 3000 грн, тобто в межах офіційного прожиткового мінімуму, зменшилась 38,1% до 25,9%. Але станом на 2024 р., кількість (2,6 млн. осіб) і частка таких пенсіонерів залишається високою – 25,9%, тобто майже кожен третій отримує пенсію в межах офіційного прожиткового мінімуму [2; 3].

Розглянемо такий вид соціальної допомоги як розмір виплат по безробіттю в Україні. Мінімальний розмір допомоги по безробіттю у 2024 р. був 1500 грн. для тих, хто не має страхового стажу, в тому числі для молоді до 35 років; для осіб, у яких страховий стаж менше 7 місяців; для внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО), які не мають документів про стаж роботи, - 2500 грн. Таким чином, виплати по безробіттю для зазначених категорій менше прожиткового мінімуму (3028 грн.), на майже 50% і 17,4% відповідно. Це є порушенням норми, зазначеній у Конституції України, в якій сказано, що дохід, який є основним джерелом доходу, не може бути нижчим прожиткового мінімуму. І це при тому, що прожитковий мінімум – є офіційним, а не фактичним, і не враховує витрати ВПО на оренду житла. Виплата по безробіттю для ВПО, які не можуть підтвердити свій страховий стаж, менше фактичного прожиткового мінімуму на майже 80%. Можна сказати, що соціальний захист цієї категорії осіб майже відсутній, знаходиться на недопустимо низькому рівні.

Кількість офіційних безробітних, тобто тих хто став на облік в Державній службі зайнятості, станом на вересень 2025 р. 94 тис., що на 50% менше ніж показник 2022 р. (186 тис.). Такі дані можуть свідчити, по-перше, про можливе збільшення попиту на робочу силу з початком війни, по-друге, про те, що люди не бачать сенсу ставати на облік як безробітні через низький рівень соціальної підтримки (виплати від 13% до 80% від фактичного прожиткового мінімуму), по-третє, про небажання бути мобілізованими чи залученими на громадські (суспільно корисні) роботи у разі реєстрації. На сайті Державної служби зайнятості відсутня інформація про розмір і питому вагу виплат по безробіттю, що унеможливорює більш детальний аналіз про диференціацію і рівень соціального захисту безробітних.

Підсумовуючи зазначимо, що для того, щоб вимірювати добробут населення за показником прожиткового мінімуму потрібно, насамперед, необхідно визначити його реальний, економічно обґрунтований розмір і саме на нього орієнтуватися. По-перше, така позиція буде відповідальною щодо власного населення з боку уряду, адже цей показник є відправною точкою всієї соціальної політики держави, і його свідоме заниження робить декларативною всю систему соціальної підтримки. Відповідно фіксація реального розміру в нормативних документах вплине на зростання довіри громадян до держави.

Слід визнати, що для досягнення такого реального прожиткового мінімуму Україні потрібно стимулювати економічне зростання на засадах поствоєнного відновлення, яке неможливе без консолідованих зусиль і відповідального ставлення кожного залученого суб'єкта, – від посадових осіб держави, роботодавців, підприємців до найманих працівників і громадян.

Список використаних джерел:

1. Фактичний розмір прожиткового мінімуму в цінах 2025 р. Інформація профспілки освіти і науки України. 23.07.2025 р. URL: <https://pon.org.ua/novyny/12130-faktychnyi-rozmir-prozhytkovogo-minimumu-u-cinakh-cherwnia-2025-roku.html>.

2. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/ZVIT%20PFU%202022.pdf>.

3. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2024 р. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2025/05/Zvit_2024.pdf.